

УДК 81'42:811.161.2

Світлана Шурма

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО НАРАТИВУ

У статті визначено основні змістові, прагматичні та стилістичні риси публіцистичних наративів. Основну увагу зосереджено на понятті наративної стратегії як принципу організації тексту газетної статті. Встановлено такі характеристики наративу, як подієвість, темпоральність, інтенціональність, оцінність та референціальність; з'ясовано роль наративів у формуванні колективної пам'яті.

Ключові слова: наратив, наративна стратегія, газетна стаття, подія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Роль мас-медіа в сучасному світі важко переоцінити, а у зв'язку із загостренням конфліктів та посиленням міжнародного напруження особливо актуальне питання впливу засобів масової інформації на суспільну думку. Тому значне зацікавлення серед науковців викликає аналіз лінгвістичних особливостей друкованих ЗМІ [2; 4; 14; 15; 17], а також текстових особливостей, завдяки яким відбувається такий вплив (див. [7; 8] тощо). Як пише О. Мілостивая, «дослідження останніх років все чіткіше позиціонують текст, у тому числі газетний, як природний об'єкт, що має і концептуально-інформаційний смисл, і матеріальну оболонку, тобто послідовність носіїв цієї інформації, яка представлена знаками природної мови» [10, с. 49]. Саме тому все частіше газетні тексти розглядають із позиції наратології [1; 19; 20; 25; 27], адже сучасна наука пояснює наратив із погляду його прототиповості і читацької рецепції та залучає до аналізу лінгвістичні й емпіричні методики [21, с. 50–51]. Погляд на газетний текст як наратив, на думку дослідників, дозволяє осягнути «принципи організації інформаційних потоків» [7, с. 53]. Тож у нашій статті ми ставимо за мету розглянути особливості публіцистичних наративів як способів структурування дійсності щодо їхніх лінгвостилістичних та прагматичних характеристик.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Під публіцистичним наративом розуміємо текст (в широкому розумінні) або сукупність текстів, які описують суспільно значимі події в послідовності їх розгортання і структуруються відповідно до певних мовленнєвих та змістових моделей [11, с. 28; 18, с. 88–89]. Він є видом дискурсивної діяльності, адже для нього характерна інтенціональність та оцінність [9]. Такий наратив виступає «типом знання» [5, с. 34], впорядковуючи реальність та пропонуючи осмислену інтерпретацію дійсності [5, с. 34; 22, с. 16]. Якщо ми організуємо досвід та пам'ять у формі оповідей [22, с. 16], то журналістські наративи, крім того, що

виконують роль «вікна у світ» [22, с. 16], – найпростіший і найкоротший шлях до розуміння світу. Окрім іншого, оповідь є «способом осягнення часу» [5, с. 34], адже вирізняє із безкінечної множинності подій значимі для конкретного часу та встановлює зв'язок між різними часовими послідовностями. Ж. Женет вказував на двоїстість наративного часу: це і час, у який створюється наратив, і час, про який йдеться в наративі [6, с. 237–238]. Журналістські репортажі зазвичай максимально близькі до події в часі, адже завдання репортера – якнайшвидше розповісти історію читачам.

Публіцистичні наративи також виступають засобами культивування соціальних цінностей шляхом моделювання дійсності за допомогою мовних засобів [7, с. 55]. Наприклад, у матеріалах, що виходили друком у газеті «Молодь України» за 1960 р., світові події подані з позицій тогочасної радянської риторики та цензури, а отже, умовно поділялися на «жорстокий» буржуазний світ та ідеалізований світ країн соціалістичного табору. Л. Мотта уводить поняття наративного канону, або «природного фрейму, який використовують репортери новин (та люди взагалі) для сприйняття, опису й інтерпретації розмитого навколишнього світу» [24, с. 93–94]. Такий фрейм спирається на неповну та неідеальну матрицю інтриги, у якій різні учасники подій отримують голос залежно від розташування сил впливу та ідеологічних обмежень певного часу. Наприклад, у згаданому вище виданні в ролі агресора досить часто виступають Сполучені Штати Америки, адже в 1960 р., незважаючи на послаблення напруженості між СРСР та США, збереження образу «аморально-агресивного» зовнішнього ворога було зумовлене політичною стратегією правлячої партії. Більше того, репортажі самі по собі мають спорадичну та практичну форму, а читачі поєднують отриману інформацію, встановлюючи хронологічні послідовності та заповнюючи відсутні зв'язки між тематичними сюжетами. Читач відіграє важливу роль у публіцистичному наративі, тому що він не просто сприймає подану інформацію, а активно залучає когнітивну дію самоусвідомлення, екстраполюючи події на власний досвід [24, с. 98–101]. «Наративний фрейм (структура інтриги) має силу спонукати в аудиторії читачів перехід від розпорошеної, фактографічної інформації медіа-потоків до первинних логічних сюжетів: від фактів до історій, від об'єктивних повідомлень до метафоричного сприйняття світу. Якщо ми розглядаємо новини як наративне вираження, його потрібно тлумачити не як зв'язне та струнке оповідання, а як безкінечну матрицю оповіді» [24, с. 103]. Таким чином, публіцистичний наратив неможливий без залучення повсякденних ментальних процесів під час його конструювання як з боку авторів, так і з боку читачів. Розуміючи таку природу наративу, журналісти вдаються до різного роду стратегій та тактик, які дозволяють їм максимально ефективно оформити повідомлення.

Створення тексту зазвичай залежить від авторської інтенції [12, с. 159]. Проте, хоча інтенції публіцистичних наративів виводять з їх мовної

складової, авторство не завжди можливо встановити, адже під час написання хоча б газетної статті журналіст співстворює текст разом із творчим колективом, до якого входять і цензори, і редактори, і коректори, і замовники тощо. Тому, на нашу думку, слід говорити про колективного автора, а елемент індивідуалізації нарації залежить від жанру тексту, нормативних вимог певного видання, належності медійної компанії певним владним силам тощо. Автор у публіцистичних наративах існує як певна модель, що може виконувати роль пропагандиста, полеміста, іроніста, репортера, літописця, художника, аналітика або дослідника та визначати стратегічні інтенції журналіста [12, с. 161]. У самому тексті автор представлений наратором, який реалізує стратегії інформування аудиторії про певні події та спирається на характеристики адресата. Наратор задає також і хронологічні рамки події та обумовлює визначення читачем або глядачем значимості події, залежно від якої може змінюватися і стратегія оповіді.

Наративні стратегії, слідом за М. Загідуллою [7, с. 54], розглядаємо як варіанти консолідації очікувань читацької аудиторії та авторів створеної сукупності текстів. Стратегічні інтенції оповідача імпліцитно виражаються у мовленні репортажу та мають аргументативний характер [24, с. 96]. Новинним наративам притаманна наявність комунікативної та персуазивної когнітивної інтенцій, які впливають на рівень об'єктивності або суб'єктивності подачі події [24, с. 96] та знаходять вираження в елементах оповіді, до яких традиційно відносять: 1) події, зміни та конфлікти, або подієвість; 2) послідовність викладу або ланцюг подій-епізодів; 3) темпоральність та 4) досвід сприйняття [19, с. 4; 21, с. 15, 21; 16]. Подієвість наративу залежить від конфлікту, який виступає його ядром та є непередбачуваним поворотом або відхиленням від порядку розгортання подій [19, с. 4]. Ядром репортажу або іншого новинного тексту може виступати трагедія, вбивство або інша подія, які належать до нестандартних. Вище йшлося про те, що тексти публіцистичного наративу переважно розпорошені в часі через об'єктивні зміни в ситуації, яку повідомляють. Наприклад, у випадку газетних статей про насильство й жорстокість мотиви та порядок подій стають відомі під час розслідування, яке може бути й офіційним, і незалежним, а отже, інформація подаватиметься протягом певного часу. Тому ланцюг подій-епізодів та темпоральність залежатимуть від характеру та часу розгортання подій. Зазвичай хронологічна послідовність подій буде порушена, і читач вибудовуватиме її, стежачи за подіями. З реконструкцією хронологічного та логічного порядку подій важливим чинником наративу виступатиме досвід читача або глядача [19, с. 5].

У публіцистичних наративах подія виступає першоелементом сюжету. О. Мілостивая визначає такі характеристики події: 1) визначеність та змінність місця події; 2) константність постійних та варіативність другорядних учасників подій; 3) темпоральність дії; 4) новизна, актуальність

та / або драматизм суспільно значимої тематики [9]. Наприклад, у статті С. Рудченко під назвою «Автомат № 344», надрукованій у газеті «Молодь України» від 12 березня 1960 р., подією виступає подвиг Михайла Горбача часів Великої Вітчизняної війни. З одного боку, автор статті подає інформацію про пересувну виставку Ленінградського артилерійського історичного музею в Києві, а з іншого, пропонує оповідь, що наближається своєю риторикою до літературної, про бій та героїчну смерть комсомольця Горбача, який навіть тяжко поранений не відступив від вогневого рубежу. Тому місцем події виступає в наративі вогнева позиція на західному березі річки Нарви під Ленінградом. Учасниками події виступають сам герой, його командир сержант Корякін, збірні образи фашистів / гітлерівців та «наших» бійців. Час, протягом якого відбувається подія, не встановлений, але деталізація дій з боку ворожого загону та Горбача займає 95% тексту статті, тому він сприймається як уповільнений. Для викладення подій характерний драматизм; автор використовує емоційну лексику (напр., *гітлерівці, ворожий снаряд, запеклий тривалий бій, напруженість бою, тіло юного героя*), короткі прості речення (напр., *За виконання взяли нехайно; Недовго тривав нерівний бій*) та мотив героя й випробування, як у чарівній казці [13]: *Коли наші бійці знову оволоділи цим рубежем, вони знайшли тіло юного героя, а поблизу – 16 мертвих гітлерівців і палаючий важкий танк*. Більше того, у статті присутній елемент дидактизму, характерний для радянської публіцистики, коли оповіді про героїв війни або труда мали спонукати читачів прагнути наслідування поведінки та досвіду таких осіб.

Емоційне залучення аудиторії до зображуваних подій залежить іще від одного чинника, який обумовлює існування наративу – тотальної референціальності (*global referentiality*) [19, с.5]. Під референціальністю розуміється відсилання до об'єктів, які існують виключно в реальному світі, незалежно від оповіді, тож мовне оформлення повідомлення та інтерпретативні стратегії читачів формуватимуться за умов дотримання / недотримання автором принципів історичної достовірності.

Референціальність досягається різними шляхами. Зокрема, журналісти та репортери часто вдаються до прийому цитування, яке може бути прямим, непрямим та невластиво-прямим [3, с. 73]. Шляхом уведення в текст цитат реальних осіб автор створює ефект надійності та достовірності повідомлення, а також передає оцінну інформацію не від себе, зберігаючи ефект об'єктивності викладу матеріалу, а цитата функціонує як репрезентований мовленнєвий акт [3, с. 75]. Цитата дуже часто виступає заміном прямого контакту між учасниками комунікації, а отже, вибору фрагментів висловлювань осіб, залучених до події, відводиться особлива роль. Тим не менше, наявність цитат не означає, що роль автора-оповідача позбувається суб'єктивності. Зокрема, для новинного дискурсу радянської України 1960 р. було характерне персональне залучення автора до викладення матеріалу. Наприклад, у газеті «Молодь України» від 3 лютого 1960 р. знаходимо статтю під назвою «Слова, що йдуть від серця: огляд

листів». З метою зменшення дистанції між автором та читачем журналіст прямо характеризує героїню події, використовуючи піднесену, емоційно забарвлену лексику та вказуючи на власне позитивне ставлення до особи. Підкреслюючи свою позицію оповідача, він звертається до читача (*до тебе, юний друже*), чим створює умовну паралель із цитованим фрагментом (*ви, онуки мої*), який використовує в тексті: «*Надія Аркадіївна Якимюк – людина великої душі, високих прагнень, світлої мрії. Звертаючись до тебе, юний друже, вона пише: – Щоб ніколи ви, онуки мої, не відали, що таке війна*».

У наведеному прикладі цитата з листа дописувачки виступає як своєрідне відсилання до іншого наративу, характерного для початку 1960, – гіпертеми «наслідки Великої Вітчизняної війни». Тут цитата виступає в ролі сполучного елемента з темою «холодної війни», якій присвячено статтю. Прагматична функція аналізованої цитати як засобу діалогізації полягає у створенні оцінного судження, що не суперечить політиці газети, вимогам часу, переконанням самого автора тощо. Варто також згадати і той факт, що при тяжінні до об'єктивізації наративів, цитата, яка потрапляє до друкованого публіцистичного тексту проходить ряд змін та не є повністю оригінальним мовленнєвим актом. Цитоване висловлювання лише зберігає параметри вихідного мовленнєвого акту [3, с. 79].

У цілому, вибудовуючи мовне оформлення тексту, автор не лише певним чином структурує інформацію, але й дає подіям оцінку, яка «хвилює читача, зумовлюючи певне ставлення до події і проявляючись якщо не в дії, то принаймні в усвідомленні та рефлексії» [26, с. 138]. Більше того, мас-медійні повідомлення у своїй сукупності беруть участь у формуванні пам'яті соціуму (*social memory*) [23, с. 107]. Так, сумні події, висвітлені в репортажах, мають здатність впливати на цілий світ і довго залишатися в народних спогадах. Новинний наратив залучає не лише пам'ять індивіда, але і призводить до «забуття» (*oblivion*) [23, с. 107]: події мають здатність зникати з поля зору через потік іншої інформації. Тому колективна пам'ять тісно пов'язана із категорією темпоральності. Досвід, до якого апелюють публіцистичні наративи, має свій початок у минулому, і тому, задіюючи спогади, вони відсилають читача до подій та суджень про минуле, тож відбувається ідентифікація та інтерпретація наративу [23, с. 108].

Наприклад, для публіцистичних наративів радянського періоду, представлених у газеті «Молодь України» за 1960 р., характерні відсилання читачів до спогадів про Велику Вітчизняну війну, життя Леніна та інших ідеалізованих образів героїв. Достатньо поглянути лише на заголовки статей: *Справді по-ленінськи, Юні герої комуні, В останньому підпіллі*. Кожна така назва статті, з одного боку, робить алузію на події, що закарбувалися в пам'яті громадян УРСР, а з іншого, зберігає свіжість цих подій постійним нагадуванням у масиві текстів. У той же час через мас-медіа відбувалося і формування нових сталих формул у свідомості радянської людини: зокрема, нетерпимості до зрадників або ненависті до західних держав. Ось кілька заголовків: *Прокляття расистам-колонізаторам!*,

Шторм над Африкою, Злодії не сховались. У подібних статтях жорстко засуджуються акти насилля, агресії та несправедливості, які відбуваються в державах, що не належать до соціалістичного табору, тоді як радянські громадяни постають чесними і справедливими борцями за мир, добро і справедливість.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, публіцистичний наратив – це тип організації знання про події, який здійснюється автором (колективом авторів) відповідно до певних структурних і змістових принципів, або наративних стратегій. У мас-медіа наративи культивують соціальні цінності та формують колективну пам'ять, відсилаючи до певного досвіду індивіда й соціуму. Для наративів характерні подієвість, темпоральність, інтенціональність, оцінність та референціальність, які дозволяють їм ефективно функціонувати в соціумі та бути активними засобами впливу на читача.

Перспективою подальших досліджень вважаємо розгляд провідних газетних наративів про насильство та жорстокість і їх структури у друкованих виданнях 1960–1965 рр.

Список використаної літератури

1. Абраменко А. В. Нарративная стратегия в контексте ассиметричной политической коммуникации (по материалам выступлений В. В. Путина) / А. В. Абраменко // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 11(49), Ч. 1. – С. 13–18.
2. Архипенко Л. М. Мова ЗМІ як об'єкт лінгвістичних досліджень: історія становлення, специфіка функціонального стилю / Л. М. Архипенко // Культура народів Причерномор'я. – 2007. – № 101. – С. 74–76.
3. Бехта І. А. Прагматика оповідного дискурсу у газетно-публіцистичному стилі / І. А. Бехта // Новітня філологія. – 2006. – № 4 (24). – С. 71–84.
4. Грицай І. С. Мовні особливості сучасних засобів масової інформації [Електронний ресурс] / І. С. Грицай // Rozwój nauk humanistycznych. Problemy i perspektywy. – С. 38–40. – Режим доступу: http://xn--e1aaifpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf%209/konf%209_5_9.pdf (22.08.2016).
5. Джинджолия Г.П. Нарративность как принцип организации дискурса / Джинджолия Г.П. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2010. – № 2. – С. 33–42.
6. Женетт Ж. Фигуры: в 2 т. / Жерар Женетт. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – Т. 2. – 472 с.
7. Загидуллина М. В. Диалог, пропаганда, ценности и СМИ: о победе наративных стратегий в современном информационном поле России [Електронний ресурс] / Загидуллина М. В. – Режим доступу: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/31070/1/journ-2015-prep-16.pdf> (21.08.2016).
8. Коваленко Н. Н. Коммуникативная стратегия эмоционализации в политических комментариях массовой прессы (на материале немецкой газеты «Bild» [Електронний ресурс] / Н. Н. Коваленко // Global Media Journal. – 2012. – Вып. 2, Т. II. – С. 1–6. – Режим доступу: <http://pglu.ru/upload/iblock/03d/kovalenko.pdf> (21.08.2016).
9. Милостивая А. И. Газетный текст и когнитивно-дискурсивное событие наррации [Электронный ресурс] / Милостивая А. И. // Современные проблемы науки и

образования. – 2015. – № 2–2. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=21849> (19.08.2016).

10. Милостивая А.И. Структура континуума газетного нарратива и ее роль в изучении акциональных субъектов коммуникации / Милостивая А.И. // Язык и культура. – 2015. – № 20. – С. 49–54.

11. Олещук П. Біографічний нарратив як складова політичного дискурсу / П. Олещук // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 20. – С. 27–36.

12. Пронин А. А. Авторская интенция в информационной тележурналистике: опыт практического анализа / А. А. Пронин // Вестник Томского государственного университета. Филология. – 2014. – № 1 (27). – С. 159–165.

13. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки / В. Я. Пропп. – М.: Лабиринт, 2001. – 192 с.

14. Разоренов Д. А. Лингвостиллистические особенности качественной и популярной прессы Великобритании / Разоренов Д. А., Акимцева Ю. В. // Известия Тульского государственного университета: Гуманитарные науки. – 2014. – № 2. – С. 276–283.

15. Серова С. А. Лингвистический анализ новостных газетных статей: оценочный аспект : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / С. А. Серова. – Тамбов, 2007. – 23 с.

16. Татару Л. В. Нарративная и когнитивная природа лирики (на материале английской поэзии XVII – XVIII вв.) [Электронный ресурс] / Л. В. Татару // Narratorium. – 2013. – № 1–2(5–6). – Режим доступа: <http://narratorium.rggu.ru/article.html?id=2631082> (26.08.2016).

17. Шаповалова Г. В. Інноваційні процеси в сучасному медіатексті (функціонально-лінгвістичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.08 / Г. В. Шаповалова. – К., 2003. – 20 с.

18. Шейгал Е. И. Многоликий нарратив / Шейгал Е. И. // Политическая лингвистика. – 2007. – Вып. (2) 22. – С. 86–93.

19. Berning N. Fictual matters: Narration as a process of relating in Mark Bowden's *Blackhawk Down* (1997) [Electronic source] / N. Berning // *Diegesis* 2. – 2013. – Н.2. – 19 p. – Accessed: <https://www.diegesis.uni-wuppertal.de/index.php/diegesis/article/view/137/169> (27.08.2016).

20. Berning N. Narrative Means to Journalistic Ends: A Narratological Analysis of Selected Journalistic Reportages / N. Berning. – Weisbaden: VS Verlag, 2011. – 158 p.

21. Fludernik M. Histories of narrative theory (II): From structuralism to the present / M. Fludernik // *A Companion to Narrative Theory* / [ed. by J. Phelan, P.J.Rabinowitz]. – Malden, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2005. – P. 36–59.

22. Fludernik M. Towards a «Natural» Narratology / M. Fludernik. – L. : Routledge, 2002. – 362 p.

23. Leal B.S. Narratives of death: Journalism and figurations of social memory [Electronic source] / B. S. Leal, E. Antunes, P. B. Vaz // *Narratives and Social Memory: Theoretical and Methodological Approaches* / [ed. by R. Cabecinhas, L. Abadia]. – Braga: CECS, 2013. – P. 106–118. – Accessed: <http://www.comunicacao.uminho.pt/cecs/> (28.08.2016).

24. Motta L. G. Hard news cognitive shift: from facts to narratives [Electronic source] / L. G. Motta // *Narratives and Social Memory: Theoretical and Methodological Approaches* / [ed. by R. Cabecinhas, L. Abadia]. – Braga: CECS, 2013. – P. 93–105. – Accessed: <http://www.comunicacao.uminho.pt/cecs/> (28.08.2016).

25. Nousiainen A. A bunch of distractive writing: Why has fact-based and extensively reported American style narrative journalism not gained ground in Europe? [Electronic source] / A. Nousiainen. – 2012–2013. – 57p. – Accessed: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (28.08.2016).

26. Puzzo M. B. Journalistic narrative: a story of real life / M. B. Puzzo // *Narratives and Social Memory: Theoretical and Methodological Approaches* / [ed. by R. Cabecinhas, L. Abadia]. – Braga: CECS, 2013. – P. 134–144. – Accessed: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (26.08.2016).

27. Vanoost M. Defining Narrative Journalism through the concept of plot [Electronic source] / M. Vanoost // *Diegesis 2*. – 2013. – Н. 2. – Accessed: <https://www.diegesis.uni-wuppertal.de/index.php/diegesis/article/view/135/167> (27.08.2016).

Шурма Светлана. Основные характеристики публицистического нарратива.

В статье определены главные смысловые, прагматические и стилистические особенности публицистических нарративов. Основное внимание уделено понятию нарративной стратегии как принципу организации текста газетной статьи. Под нарративом понимается текст (в широком понимании) или совокупность текстов, которые описывают социально-значимые события в последовательности их развертывания и структурируются в соответствии с определенными речевыми и содержательными моделями. К элементам газетного повествования относим: 1) событийность; 2) последовательность изложения или цепочку событий-эпизодов; 3) темпоральность и 4) опыт восприятия. Еще одним фактором, который обуславливает существование нарратива, является референциальность, или отсылка к объектам, которые существуют исключительно в реальном мире. Кроме того, тексты СМИ в своей совокупности принимают участие в формировании коллективной памяти социума.

Ключевые слова: нарратив, нарративная стратегия, газетная статья, событие.

Shurma Svitlana. Basic Characteristics of the Publicistic Narrative. The article deals with the basic content, pragmatic and stylistic features of publicistic narrative. The main attention is paid to the notion of narrative strategy as a defining principle of structuring the text of a newspaper article. The narrative is defined as a text (in a broad sense) or a number of texts which describe socially important events in the sequence of their deployment and which are constructed in accordance with certain language and content models. The elements of newspaper narrative include: 1) eventfulness, 2) events presentation sequence or chain of scenes, 3) temporality, 4) the experience of perception. One more factor which determines the content of the narrative is its referentiality to objects that exist only in the real world. The author argues that the mass media texts in their bulk contribute to the formation of social memory.

Key words: narrative, narrative strategy, newspaper article, event.

Стаття надійшла до редколегії 07.10.2016